Agenda - Y Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau

Lleoliad:

Ystafell Bwyllgora 2 - Y Senedd

Dyddiad: Dydd Mercher, 1 Mai 2019

Amser: 09.15

I gael rhagor o wybodaeth cysylltwch a:

Naomi Stocks

Clerc y Pwyllgor

0300 200 6222

SeneddCymunedau@cynulliad.cymru

Rhag-gyfarfod (09:15 - 09:30)

1 Cyflwyniad, ymddiheuriadau, dirprwyon a datgan buddiannau

2 Cynnig o dan Reol Sefydlog 17.42 i benderfynu gwahardd y cyhoedd o'r cyfarfod ar gyfer eitem 3 a 6 o'r cyfarfod hwn a'r cyfarfod ar 15 Mai

3 Ymchwiliad i Gynllun y Bathodyn Glas yng Nghymru: Cymhwystra a Gweithredu: Adborth o sesiynau'r grwpiau ffocws

(09:30-10:00) (Tudalennau 1 - 13)

Nodyn i grynhoi'r grwpiau ffocws

4 Ymchwiliad i Gynllun y Bathodyn Glas yng Nghymru: Cymhwystra a Gweithredu: Sesiwn Dystiolaeth 5

(10:00-11:30) (Tudalennau 14 - 40)

- Ken Skates, Gweinidog yr Economi a Thrafnidiaeth
- Simon Jones, Cyfarwyddwr, Isadeiledd Economaidd
- Dewi Rowlands, Dirprwy Gyfarwyddwr, Trafnidiaeth, Polisi, Cynllunio a Phartneriaethau

Papur briffio
Papur 1 – Llywodraeth Cymru

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
National Assembly for Wales

5 Papurau i'w nodi

(11:30-11:35)

5.1 Llythyr gan Gadeirydd y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus - Gwneud gwaith craffu yn 'Addas at y Dyfodol'

(Tudalennau 41 - 44)

Papur 2

5.2 Llythyr gan y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol ynghylch y Gorchymyn Gwasanaeth Carchardai 4650 cyfredol ar Hawliau Pleidleisio Carcharorion

(Tudalennau 45 - 59)

Papur 3

5.3 Llythyr i'r Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol ynghylch yr ymgynghoriad Pwysau Iach: Cymru Iach

(Tudalennau 60 - 76)

Papur 4

6 Ymchwiliad i Gynllun y Bathodyn Glas yng Nghymru: Cymhwystra a Gweithredu: trafod y dystiolaeth

(11:35-12:00)

Eitem 3

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau

Tystiolaeth ysgrifenedig ar Gynllun y Bathodyn Glas yng Nghymru: Cymhwysedd a Gweithredu

Diben

1. Diben y papur hwn yw rhoi tystiolaeth ysgrifenedig i'r Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau ar Gynllun y Bathodyn Glas yng Nghymru; Cymhwysedd a Gweithredu.

Cefndir

2. Mae Cynllun y Bathodyn Glas yn darparu consesiynau parcio i bobl sy'n wynebu heriau difrifol wrth symud, i'w galluogi i ddefnyddio gwasanaethau a chyfleusterau. Y ddeddfwriaeth sylfaenol yw Deddf Cleifion Cronig a Phersonau Anabl 1970 sy'n gosod dyletswyddau ar awdurdodau lleol i roi'r cynllun ar waith yn eu hardal. Yr is-ddeddfwriaeth yw Rheoliadau Personau Anabl (Bathodynnau ar gyfer Cerbydau Modur) (Cymru) 2000 fel y'u diwygiwyd, sy'n nodi gofynion megis y meini prawf cymhwysedd, y math o fathodyn a'r cyfnod cyhoeddi.

3. Ni all Llywodraeth Cymru gyhoeddi canllawiau statudol. Gall awdurdodau lleol benderfynu sut y caiff y cynllun ei weinyddu yn eu hardal.

4. Mae'r meini prawf cymhwysedd statudol yn seiliedig ar heriau i symudedd yn unol â'r model cymdeithasol o anabledd fel y'i mabwysiadwyd gan Lywodraeth Cymru. Yn gyffredinol, nid yw cymhwysedd unigolion yn gysylltiedig â diagnosis o gyflyrau meddygol, gan y gall amrywiaeth eang o symptomau fod yn gysylltiedig â chyflyrau o'r fath.

5. Gellir hefyd cyflwyno Bathodyn Glas Sefydliadol i sefydliadau sy'n gofalu am bobl a fyddai'n gymwys fel unigolion i gael Bathodyn Glas. Mae llai nag 1% o'r bathodynnau a gyhoeddwyd (1571 o fathodynnau â rhif, Rhagfyr 2018) yn fathodynnau sefydliadol.

Ehangu'r Meini Prawf Cymhwysedd

6. Yn 2002, cyflwynodd Pwyllgor Cynghori'r DU ar Drafnidiaeth i Bobl Anabl (DPTAC) adroddiad ar y cynllun a oedd yn cynnwys 47 o argymhellion, gan gynnwys y canlynol;

   - dylai'r meini prawf cymhwysedd sy'n seiliedig ar gael budd-daliadau'r wladwriaeth fod yn gydnaws â'r 'meini prawf cerdded yn amodol ar asesiad pellach';

- dylid cynnwys plant o dan ddwy oed y mae angen cyfarpar meddygol mawr arnynt yn y meini prawf cymhwysedd;
- dylid cynnal gwaith ymchwil i ystyried ehangu'r meini prawf i gynnwys pobl ag anawsterau gwybyddol;
- dylid cynnig bathodynnau dros dro i bobl sydd â nam symudedd dros dro wedi'i ddiffinio'n glir am gyfnod o dros 12 mis (ond llai na thair blynedd) ond dylid cynnal asesiad symudedd annibynnol ar gyfer unigolion o'r fath.

7. Cynhaliwyd gwaith ymchwil pellach ar gymhwysedd ar lefel genedlaethol ac yn benodol ar ran Llywodraeth Cymru yn 2012. Cynhaliodd Llywodraeth Cymru hefyd nifer o ymgyngoriadau cyhoeddus er mwyn cael sylwadau ar gynigion i ehangu cymhwysedd.

8. Mae gan Gymru y meini prawf cymhwysedd ehangaf yn y DU ac mae is-ddeddfwriaeth ar waith yng Nghymru i ehangu cymhwysedd i gynnwys y canlynol:

- plant o dan dair oed sydd â chyflwr sy'n golygu bod angen cyfarpar meddygol mawr arnynt neu fod angen i gerbyd fod wrth law i roi triniaeth feddygol a all achub bywyd iddynt;
- unigolion sy'n cael asesiadau penodol fel rhan o'u Taliad Annibyniaeth Personol (PIP) er mwyn nodi namau corfforol a gwybyddol;
- unigolion na allant ymgymryd ag unrhyw daith heb gymorth, oherwydd nam gwybyddol;
- unigolion â namau dros dro sy'n para blwyddyn o leiaf ac sy'n bodloni'r meini prawf cerdded yn amodol ar asesiad pellach.

9. Ar hyn o bryd, cyhoeddir tua 80,000 o fathodynnau yng Nghymru bob blwyddyn ac mae tua 211,000 o fathodynnau yn weithredol ar unrhyw adeg benodol. Ceir cyfradd gyhoeddi o 6.8% ar gyfer y boblogaeth yng Nghymru, o gymharu â 4.2% yn Lloegr a 4.3% yn yr Alban.

10. Ystyriwyd nifer o gyflyrau penodol hefyd fel meini prawf cymhwysedd posibl drwy waith ymchwil. Mae'r adroddiadau a ddeilliodd o'r gwaith ymchwil hwnnw wedi nodi na ddylid eu cynnwys yn y meini prawf cymhwysedd gan nad ydynt yn briodol. Er enghraifft:

- mae anymataliaeth y coluddyn a'r bledren yn dibynnu ar argaeledd toiledau yn hytrach na chonsesiynau parcio a gall pobl â chyflyrau o'r fath gael gafael ar gardiau 'I can't wait'.
- pobl â namau symudedd sy'n para am lai na 12 mis gan y byddai eu nifer yn fwy na nifer deiliaid presennol y bathodyn a byddai'r cynllun yn anghynaliadwy ac yn colli hygrededd.

11. Mae ehangu cymhwysedd yn fater sensitif ac mae angen pwyso a mesur anghenion deiliaid cymwys presennol y bathodyn yn erbyn y rheini y gallai bathodyn fod o fudd iddynt ond nad yw eu gallu i ddefnyddio gwasanaethau a chyfleusterau yn dibynnu'n llwyr ar y cynllun.

12. **Gwaith sy'n mynd rhagddo –** Cynhaliwyd ymgynghoriad yn Lloegr yn ddiweddar ar ehangu cymhwysedd i bobl na allant ymgymryd ag unrhyw daith gan y byddai'n achosi gofid seicolegol eithriadol. Nid yw wedi'i roi ar waith eto ac mae Llywodraeth Cymru yn cael gwybodaeth reolaidd am gynnydd, yn arbennig p'un a fydd hyn yn cynnwys pobl y byddai'r cynllun o fudd iddynt ond nad yw'r meini prawf presennol yng Nghymru yn eu cynnwys.

Rhoi Cynllun y Bathodyn Glas ar waith yng Nghymru a Sicrhau Cysondeb

Asesiadau

13. Yn adroddiad DPTAC i'r Adran Drafnidiaeth, argymhellwyd y canlynol;

- dylid sicrhau bod y meini prawf yn amodol ar asesiad pellach yn gyson yn genedlaethol;
- dylid ei gwneud yn ofynnol i asesiadau o symudedd annibynnol gael ei gynnal pan na fydd pobl yn gymwys yn awtomatig a dylai gweithiwr iechyd proffesiynol achrededig ac eithrio meddyg teulu'r ymgeisydd gynnal yr asesiadau hynny;
- dylid datblygu canllawiau i awdurdodau lleol sy'n dynodi'r meini prawf sy'n destun asesiadau pellach a chynnig hyfforddiant wrth roi'r meini prawf hynny ar waith.

14. Cyflwynodd Grŵp Gorchwyl a Gorffen Arbenigol Llywodraeth Cymru adroddiad yn 2015 a oedd yn cynnwys nifer o argymhellion, gan gynnwys sicrhau cysondeb wrth asesu a darparu asesiadau meddygol annibynnol. Yn ogystal, argymhellwyd na ddylai meddygon teulu fod yn rhan o'r broses asesu gan nad yw hynny'n ddefnydd effeithiol o'u hamser clinigol.

15. Mae Llywodraeth Cymru wedi darparu canllawiau cynhwysfawr, ffurflenni cais enghreifftiol a Phecyn Cymorth er mwyn helpu i brosesu ceisiadau. Cyhoeddwyd Pecyn Dilysu'r Bathodyn Glas i awdurdodau lleol am y tro cyntaf ym mis Medi 2014 er mwyn helpu i ddilysu ceisiadau ar gyfer Bathodyn Glas. Cyfarfu Llywodraeth Cymru ag awdurdodau lleol yng Nghymru yn 2016/17 er mwyn adolygu'r Pecyn Dilysu. Profwyd fersiwn ddiwygiedig ac fe'i cyhoeddwyd yn 2017.

16. Darparodd Llywodraeth Cymru weithdai hyfforddiant i awdurdodau lleol ledled Cymru. Cynigiwyd hyfforddiant gloywi i awdurdodau lleol yn 2018.

17. Mewn achosion lle mae'r awdurdod lleol yn ei chael hi'n anodd gwneud penderfyniad o ran cymhwysedd, mae Llywodraeth Cymru yn ariannu Gwasanaeth Cynghori Annibynnol (IAS) i asesu ymgeiswyr. Defnyddir y gwasanaeth hwn yn gyffredinol ar gyfer pobl sy'n gwneud cais o dan y meini prawf 'methu cerdded neu'n cael anhawster mawr i gerdded' lle na all yr ymgeisydd ddarparu tystiolaeth o'i anghenion symudedd. Gellir hefyd ei ddefnyddio ar gyfer ymgeiswyr sy'n gwneud cais a chanddynt anableddau cudd neu anableddau dros dro.

18. Mae contract y Gwasanaeth Cynghori Annibynnol yn cael ei ymestyn er mwyn sicrhau gwasanaeth parhaus a chyson i awdurdodau lleol yng Nghymru.

19. Nid yw'r pecyn dilysu yn statudol ac nid yw pob awdurdod lleol yn defnyddio'r pecyn dilysu, ond mae'r ddibyniaeth ar adroddiadau gan feddyg teulu ymgeiswyr wedi lleihau'n sylweddol. Ym mis Rhagfyr 2013, cyhoeddwyd 32% o fathodynnau ar sail argymhelliad gan feddyg teulu'r ymgeisydd. Ym mis Rhagfyr 2018, gostyngodd i 9%.

20. Mae peidio â defnyddio meddygon teulu fel rhan o'r broses yn lleihau'r pwysau ar wasanaethau/amser meddygon teulu ac yn hyrwyddo proses gwneud penderfyniadau gyson.

21. Cyfrifoldeb awdurdodau lleol yw gweinyddu'r cynllun ac os bydd unigolyn yn awyddus i apelio yn erbyn penderfyniad yr awdurdod lleol, gwneir hynny drwy weithdrefnau apelio'r awdurdod lleol. Mewn rhai achosion, gall yr awdurdod lleol ofyn am gymorth gan y Gwasanaeth Cynghori Annibynnol. Dim ond achosion lle y caiff bathodynnau eu diddymu neu eu gwrthod gan fod yr unigolyn wedi camddefnyddio'r cynllun, y gellir apelio i Lywodraeth Cymru.

22. **Gwaith sy'n mynd rhagddo –** Ym mis Chwefror 2019, dyfarnodd yr Adran Drafnidiaeth gontract ar gyfer system i'w defnyddio ledled y DU ar gyfer gwneud cais ar-lein am fathodyn drwy'r ‘porth .gov’ a chynhyrchu bathodynnau ynghyd â chronfa ddata genedlaethol y DU, i gwmni newydd er bod y contract yn berthnasol i'r DU.

23. Mae'r pedair gwlad, sef Cymru, Lloegr, Gogledd Iwerddon a'r Alban, wedi cydweithio er mwyn sicrhau bod y cynllun yn adlewyrchu anghenion lleol. Mae'r gwaith hwn yn mynd rhagddo wrth i'r system newydd ymsefydlu. Yn ystod y broses ddatblygu, cynhwyswyd prosesau wedi'u symleiddio. O ganlyniad, mewn achosion lle mae awdurdod lleol yn hyderus bod gan ymgeisydd am fathodyn dystiolaeth i ddangos y bydd angen bathodyn arno'n barhaol, gall gwtogi'r prosesau gwneud cais wrth gyhoeddi bathodynnau newydd.

24. Mae Llywodraeth Cymru yn ystyried sut y gellir sicrhau ymhellach y gwneir penderfyniadau cyson drwy adolygu'r ffordd y caiff y contract newydd ei roi ar waith.

Ffioedd

25. Argymhellodd DPTAC na ddylid codi ffi am Fathodyn Glas nac am fathodynnau newydd lle y gellir profi bod y bathodyn wedi cael ei ddwyn neu wedi'i ddifrodi'n wael.

26. Codir ffi o £10 am fathodynnau yn Lloegr a rhwng £10 ac £20 yn yr Alban.

27. Rhoddir bathodynnau am ddim i ymgeiswyr cymwys yng Nghymru ond codir £10 am fathodynnau sefydliadol (roedd 1,500 o fathodynnau sefydliadol wedi'u cyhoeddi ym mis Rhagfyr 2018). Gall awdurdodau lleol godi £10 am fathodynnau newydd.

28. Cost cynhyrchu Bathodyn yw £4.60 + TAW ac mae awdurdodau lleol yn cael £441,000 pob blwyddyn gan Lywodraeth Cymru drwy'r Grant Cynnal Refeniw i wrthbwyso'r gost hon.

Apeliadau

29. Os bydd awdurdod lleol wedi gwrthod cais am Fathodyn Glas, gall yr ymgeisydd apelio gan ddefnyddio gweithdrefnau arferol yr awdurdod lleol. O dan yr amgylchiadau hyn, ni ellir cyflwyno apêl i Lywodraeth Cymru. Mewn rhai achosion cyfyngedig lle y diddymwyd neu y gwrthodwyd Bathodyn Glas gan fod yr unigolyn dan sylw wedi camddefnyddio'r cynllun, gall deiliad y bathodyn wneud cais i Lywodraeth Cymru.

Gorfodi

30. Gwnaeth adroddiad DPTAC ac adroddiad y Grŵp Gorchwyl a Gorffen Arbenigol ar Fathodynnau Glas argymhellion o ran gorfodi, gan gydnabod bod achosion o gamddefnyddio'r cynllun yn broblem. Mae'n hanfodol cymryd camau gorfodi yn erbyn achosion o gamddefnyddio'r cynllun er mwyn diogelu'r consesiynau a gynigir i ddeiliaid Bathodynnau Glas a chynnal enw da'r cynllun.

31. Nododd Adroddiad y Fenter Twyll Genedlaethol yn 2018 fod 1,131 o bobl wedi cael eu herlyn yn Lloegr yn 2016/17, y mwyafrif ohonynt am ddefnyddio bathodyn unigolyn arall. Ar gyfer y cyfnod ariannol rhwng 2016 a 2018, amcangyfrifwyd mai cost achosion o gamddefnyddio bathodynnau a oedd yn eiddo i bobl a oedd wedi marw oedd £18m.

32. Nododd adroddiad Rob Smith yn 2007 y mathau canlynol o achosion o gamddefnyddio Bathodynnau Glas, mewn perthynas â cheisiadau twyllodrus a chamddefnyddio'r consesiynau parcio:

- dwyn a ffugio Bathodynnau;
- defnyddio Bathodynnau sydd wedi darfod neu sy'n eiddo i bobl sydd wedi marw;
- unigolion nad oes ganddynt Fathodyn yn parcio mewn baeau i bobl anabl;
- unigolion nad oes ganddynt Fathodyn yn defnyddio Bathodynnau Glas sy'n eiddo i bobl eraill ond nid er mwyn cludo deiliad y Bathodyn;
- pobl yn cael Bathodyn drwy orliwio eu hanghenion wrth wneud cais.

Dwyn

33. Drwy roi gwybod bod bathodyn wedi cael ei ddwyn neu ei golli, bydd deiliad bathodyn yn galluogi'r awdurdod lleol i ddiddymu'r bathodyn hwnnw ar y gronfa ddata genedlaethol a chyhoeddi bathodyn newydd. Gall swyddogion gorfodi sifil awdurdodau lleol edrych ar y gronfa ddata genedlaethol er mwyn cadarnhau statws bathodyn sy'n cael ei arddangos gan ddefnyddio dyfeisiau a ddelir â llaw. Os nodir bod bathodyn a ddiddymwyd yn cael ei ddefnyddio, gallant gyhoeddi Hysbysiadau Tâl Cosb (PCN).

Ffugio

34. Mae dyluniad y bathodyn wedi'i wella er mwyn ceisio lleihau achosion o ffugio. Os bydd problemau â'r dyluniad, caiff dyluniad newydd ei greu ar gyfer y bathodyn a chyflwynir y bathodyn ar ei newydd wedd dros y cyfnod cyflwyno arferol o dair blynedd.

Bathodynnau sydd wedi Darfod

35. Dylid dychwelyd bathodynnau i'r awdurdod lleol a'u cyflwynodd pan fydd deiliad y bathodyn yn marw ac mae'r system 'Dweud Wrthym Unwaith' wedi'i chynllunio i hwyluso'r broses hon. Unwaith y caiff yr awdurdod lleol wybod bod deiliad bathodyn wedi marw, gall ddiddymu'r bathodyn ar y gronfa ddata genedlaethol.

36. Dylai deiliaid bathodyn hefyd ddychwelyd eu bathodyn pan na fyddant yn bodloni'r meini prawf cymhwysedd mwyach.

37. Yn anffodus, mae pobl yn parhau i gadw bathodynnau a'u defnyddio pan fydd y deiliad wedi marw ac os bydd Swyddogion Gorfodi Sifil yn nodi achos o'r fath, gallant gyhoeddi Hysbysiad Tâl Cosb.

38. **Gwaith sy'n mynd rhagddo -** Mae Llywodraeth Cymru wrthi'n ystyried prosesau i ddiddymu bathodynnau a gyhoeddwyd i bobl sydd wedi marw.

Camddefnyddio Consesiynau Parcio

39. Yn 2012, cynhaliwyd arolwg o 1,009 o bobl ar ran Llywodraeth Cymru fel rhan o ymgyrch i annog mwy o barch tuag at hawliau parcio unigolion anabl sy'n defnyddio cerbydau. Nododd yr arolwg fod un o bob deg person yng Nghymru yn cyfaddef ei fod wedi parcio'n anghyfreithlon mewn llefydd Bathodyn Glas sydd wedi'u cadw ar gyfer modurwyr anabl.

40. Unigolion rhwng 45 a 55 oed oedd y troseddwyr gwaethaf; cyfaddefodd un o bob chwech eu bod 'yn aml' yn parcio yn y llefydd cadw hyn.

41. Mae Swyddogion Gorfodi Sifil awdurdodau lleol yn gyfrifol am barcio ar y stryd a meysydd parcio awdurdodau lleol, a gallant gyhoeddi Hysbysiad Tâl Cosb os bydd yn briodol gwneud hynny.

42. Mae unigolyn sy'n parcio ar dir preifat yn ymrwymo i gontract â pherchennog y tir. Mae contractau o'r fath yn ddarostyngedig i ddeddfwriaeth diogelu defnyddwyr a'r brif ddeddfwriaeth o'r fath yw Deddf Hawliau Defnyddwyr 2015. Mae diogelu defnyddwyr y tu hwnt i gymhwysedd deddfwriaethol Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn rhinwedd materion a gedwir yn ôl yn Atodlen 7A i Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006. Felly, cyfrifoldeb gweithredwr meysydd parcio yw darparu baeau parcio penodedig i bobl anabl a sicrhau y cânt eu defnyddio'n briodol.

43. Mae Deddf Parcio (Cod Ymarfer) 2019 newydd dderbyn Cydsyniad Brenhinol. Mae Llywodraeth Cymru wedi bod yn gweithio gyda'r Weinyddiaeth Tai, Cymunedau a Llywodraeth Leol i ddatblygu'r Ddeddf hon.

44. **Gwaith sy'n mynd rhagddo -** Mae Llywodraeth Cymru wrthi'n gweithio gyda rhanddeiliaid i ystyried sut y caiff y Ddeddf hon ei rhoi ar waith yng Nghymru a'r goblygiadau i gynllun y Bathodyn Glas; darparu llefydd a gorfodi.

Camddefnyddio Consesiynau Parcio

45. Rhoddir llyfryn 'Cynllun y Bathodyn Glas: Hawliau a Chyfrifoldebau yng Nghymru' i ddeiliaid bathodynnau ar yr un pryd â'r bathodyn. Mae'r llyfryn hwn yn egluro sut y gellir defnyddio'r bathodyn, y consesiynau sydd ar gael a chyfrifoldebau deiliad y bathodyn. Mae'n nodi bod yn rhaid i ddeiliad y bathodyn fod yn bresennol pan gaiff y bathodyn ei ddefnyddio ac na ddylai ddim ond eistedd yn y cerbyd er mwyn galluogi eraill i fanteisio ar y consesiynau sydd ar gael. Yn ystod y broses gwneud cais, mae deiliad y bathodyn yn cytuno i gydymffurfio â'r hawliau a'r cyfrifoldebau.

46. Mae Llywodraeth Cymru, ynghyd â gweinyddiaethau eraill y DU, wedi cytuno i adolygu'r llyfryn yn 2019.

Ceisiadau Twyllodrus

47. Cynlluniwyd pecyn dilysu Llywodraeth Cymru er mwyn helpu awdurdodau lleol i ddilysu ceisiadau am Fathodyn Glas. Mae'n cynnwys matrics asesu nas datgelwyd ac y gellir ei gymharu'n uniongyrchol â Hysbysiad o Benderfyniad

(cyf: FS50434032) a gyhoeddwyd gan y Comisiynydd Gwybodaeth mewn perthynas ag Ymddiriedolaeth GIG Ysbyty Whittington sydd ar gael yn: https://ico.org.uk/media/action-weve-taken/decision-notices/2012/743724/fs_50434032.pdf Mae'r Hysbysiad o Benderfyniad yn egluro bod Ymddiriedolaeth GIG Ysbyty Whittington hefyd wedi cadw'r system sgorio fanwl a ddefnyddiwyd i asesu ceisiadau am Fathodyn Glas yn ôl o dan eithriad Adran 31(1)(a), a gadarnhawyd gan y Comisiynydd Gwybodaeth.

48. Byddai datgelu'r system sgorio fanwl a ddefnyddir i asesu ceisiadau am Fathodyn Glas yn debygol o arwain at achosion o gamddefnyddio cynllun y Bathodyn Glas gan yr unigolion hynny a fyddai'n barod i ddefnyddio twyll a/neu ddichell i fodloni'r meini prawf. Byddai datgelu'r meini prawf sgorio yn ei gwneud hi'n hawdd iawn i unigolyn gael gafael ar gymhorthion perthnasol a/neu reoli perfformiad er mwyn iddo ymddangos yn waeth na lefel benodedig. Os felly, byddai unigolion yn cael Bathodyn Glas drwy ddichell ac yn troseddu.

49. Yn anffodus, er gwaethaf y gofal a gymerir wrth wneud penderfyniad cywir, rhoddwyd gwybod am achosion lle mae pobl y rhoddwyd Bathodyn Glas iddynt yn ymddwyn mewn ffordd sy'n dangos nad ydynt yn bodloni'r meini prawf.

Heriau

50. Mae'r broses o orfodi cynllun y Bathodyn Glas yng Nghymru yn dibynnu ar Swyddogion Gorfodi Sifil lleol. Nododd Llywodraeth Cymru arfer da a threfnodd weithdai gyda'r awdurdodau lleol yn 2017.

51. Cytunwyd ar brosiect peilot er mwyn rhoi arfer da ar waith. Fodd bynnag, yn dilyn gwahoddiad i awdurdodau lleol wneud cais am gyllid ychwanegol, dim ond un tendr a dderbyniwyd. Roedd y tendr hwnnw gan awdurdod lleol a oedd yn bwriadu trefnu contract allanol gyda sefydliad trydydd parti i gyflawni'r gwaith, ac nid oedd yn bodloni meini prawf y prosiect.

52. Yn ogystal, mae Llywodraeth Cymru wedi trafod cynigion i wella trefniadau gorfodi gyda gweithredwyr meysydd parcio preifat ar gyfer archfarchnadoedd ond nid oes llawer o awydd i wella'r trefniadau hynny. Felly, mae trefniadau gorfodi yn broblem o hyd.

53. **Gwaith sy'n mynd rhagddo -** Mae Llywodraeth Cymru yn parhau i weithio gyda chynrychiolwyr y diwydiant parcio er mwyn dod o hyd i ffyrdd o wella trefniadau gorfodi a sicrhau y gall deiliaid bathodynnau fanteisio ar y consesiynau a fwriadwyd ar eu cyfer.

Cymorth a Gwybodaeth i Ymgeiswyr Bathodynnau Glas

54. Ym mis Mai 2017, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru y ddogfen 'Pwy sy'n gymwys am Fathodyn Glas? Fe'i dosbarthwyd yn eang ledled Cymru ac mae'n nodi'r meini prawf cymhwysedd a'r wybodaeth y mae angen i ymgeisydd ei chyflwyno i ategu ei gais am fathodyn.

55. Rhoddir llyfryn 'Cynllun y Bathodyn Glas: Hawliau a Chyfrifoldebau yng Nghymru' i ddeiliaid bathodynnau ar yr un pryd â'r bathodyn. Mae'r llyfryn hwn yn egluro sut y gellir defnyddio'r bathodyn, y consesiynau sydd ar gael a chyfrifoldebau deiliad y bathodyn. Mae'n nodi bod yn rhaid i ddeiliad y bathodyn fod yn bresennol pan gaiff y bathodyn ei ddefnyddio ac na ddylai ddim ond eistedd yn y cerbyd er mwyn galluogi eraill i fanteisio ar y consesiynau sydd ar gael.

56. **Gwaith sy'n mynd rhagddo –** Mae'r pedair gwlad wedi cytuno i gydweithio er mwyn gwneud y canlynol;
    - Adolygu'r canllawiau ar gyfer deiliaid bathodynnau, deiliaid bathodynnau sefydliadol ac awdurdodau lleol,
    - Ystyried sut y gellir gwella'r trefniadau gorfodi.

Y Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau

1 Mai 2019 – clawr y papurau i'w nodi

Rhif y papur	**Mater**	**Oddi wrth**	**Gweithredu**
ELGC(5)-13-19 Papur 2	Rheoli Ariannol a Llywodraethu mewn Cynghorau Cymuned	Cadeirydd y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus	Llythyr ynghylch gwneud craffu yn 'Addas at y Dyfodol'
ELGC(5)-13-19 Papur 3	Ymchwiliad i hawliau pleidleisio i garcharorion	Y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol	Ymateb i gais y Pwyllgor am wybodaeth bellach yn ystod y sesiwn dystiolaeth ar 27 Mawrth 2019
ELGC(5)-13-19 Papur 4	Craffu ar y Strategaeth Pwysau Iach: Cymru Iach	Cadeirydd y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg	Llythyr i'r Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol mewn perthynas â'r ymgynghoriad ar y Strategaeth Pwysau Iach: Cymru Iach

John Griffiths AC
Cadeirydd Y Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol
a Chymunedau
Cynulliad Cenedlaethol Cymru

9 Ebrill 2019

Gwneud gwaith craffu yn 'Addas at y Dyfodol'

Annwyl John,

Cyhoeddodd Archwilydd Cyffredinol Cymru bapur trafod yn ddiweddar yn ymdrin â chwe thema ar gyfer ceisio sicrhau bod gwaith craffu yn 'Addas at y Dyfodol', ynghyd â rhestr wirio gysylltiedig yn cynnwys chwe cham i helpu i wneud gwaith craffu yn 'Addas at y Dyfodol' .

Paratowyd y papur trafod a'r rhestr wirio yn dilyn adolygiad a gynhaliwyd gan yr Archwilydd Cyffredinol o bob un o'r 22 awdurdod lleol yng Nghymru, a oedd yn archwilio pa mor 'addas at y dyfodol' oedd eu swyddogaethau craffu. Cynhaliwyd yr adolygiadau o gynghorau unigol yn ystod 2017-18.

Bu'r Archwilydd Cyffredinol yn ystyried sut yr oedd cynghorau yn ymateb i heriau cyfredol, gan gynnwys Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015 (y Ddeddf) mewn perthynas â'u gweithgarwch craffu, yn ogystal â sut yr oedd cynghorau yn dechrau ymgymryd â'r gwaith o graffu ar Fyrddau Gwasanaethau Cyhoeddus. Archwiliodd yr astudiaeth hefyd p'un a yw cynghorau mewn sefyllfa dda i ymateb i heriau yn y dyfodol fel pwysau parhaus ar gyllid cyhoeddus a'r cam posibl tuag at drefniadau ar gyfer mwy o waith rhanbarthol rhwng awdurdodau lleol.

Mae'r papur trafod yn nodi rhai themâu allweddol sy'n deillio o'r gwaith hwn y gall cynghorau eu hystyried wrth iddynt geisio gwella effeithlonrwydd ac

effeithiolrwydd eu swyddogaethau craffu. Awgrymir y dylai Llywodraeth Cymru, yn ogystal â chynghorau, ystyried y thema derfynol. Crynhoir y chwe thema o dan y penawdau a ganlyn:

- Mae angen egluro rolau a chyfrifoldebau mewn rhai cynghorau o hyd, ac mae hyn yn hanfodol er mwyn craffu'n llwyddiannus.
- Mae llawer o gynghorau yn dal i gydnabod yr angen i wella'r trefniadau ymgysylltu â'r cyhoedd wrth graffu, ond mewn nifer o gynghorau, bydd hyn yn gofyn am newid sylweddol yn yr ymarfer craffu.
- Dylai Cynghorau fyfyrio ar ba mor drylwyr y maent yn blaenoriaethu ac yna'n cynllunio gweithgareddau craffu i wella eu heffaith.
- Mae'n bosibl y bydd angen dull gweithredu gwahanol i gefnogi aelodau'r pwyllgor craffu i ymateb i heriau heddiw ac i'r dyfodol.
- Gwerthuso effeithiolrwydd swyddogaethau craffu.
- Dylai Llywodraeth Cymru a'r cynghorau ystyried goblygiadau'r themâu uchod ar drefniadau llywodraethu cynghorau a phartneriaethau.

Mae rhestr wirio yn cynnwys chwe cham hefyd wedi'i chyhoeddi i gyd-fynd â'r papur trafod, ac mae'r rhestr hon wedi'i llunio ar gyfer aelodau o bwyllgorau craffu mewn awdurdodau lleol. Mae'r rhestr wirio yn cynnwys y penawdau a ganlyn:

- **Gwybod beth yw eich rôl** – yr hyn y 'dylech' fod yn ei wneud, yr hyn y 'cewch' ei wneud a'r hyn 'na chewch' ei wneud.
- **Gwybod beth yw eich pwerau a'r hyn sy'n 'bosibl' wrth graffu** – pa ddewisiadau, offer a ffyrdd o weithio sydd ar gael ichi?
- **Gwybod beth rydych yn ceisio'i gyflawni** – byddwch yn glir ynglŷn â'r nodau ar gyfer y swyddogaeth graffu yn gyffredinol, ond yn **holl bwysig** y nodau a'r diben penodol wrth graffu ar **bob** testun y dewiswch ei archwilio.
- **Cynllunio eich gwaith craffu er mwyn cyrraedd eich nodau** – testunau a dulliau priodol ar gyfer **bob** eitem y craffir arni.
- **Dylunio trefniadau cefnogi er mwyn cyrraedd eich nodau** – y wybodaeth, y sgiliau a'r profiad iawn ynghyd â darpariaeth hyfforddiant briodol.
- **Gwerthuso effeithiolrwydd y gweithgaredd craffu yn rheolaidd, a gwneud newidiadau ar sail yr adborth.**

Yn ein cyfarfod ar 25 Mawrth, cytunodd y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus y dylid rhannu'r materion hyn gyda'r Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau gan eu bod yn berthnasol, o bosibl, i'ch gwaith ehangach ar lywodraeth leol. Rydym wedi ysgrifennu at Lywodraeth Cymru yn gofyn am ymateb i'r thema derfynol a nodwyd gan yr Archwilydd Cyffredinol, a byddwn yn anfon yr ymateb sy'n dod i law atoch chi.

Yn gywir,

Nick Ramsay AC
Cadeirydd

Julie James AC/AM
Y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol
Minister for Housing and Local Government

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Eich cyf/Your ref
Ein cyf/Our ref: MA-P-JJ/1065/19

John Griffiths AC/AM
Cadeirydd y Pwyllgor
Y Pwyllgor Cydraddoldeb Llywodraeth Leol a
Chymunedau Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Tŷ Hywel
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1NA
SeneddCymunedau@cynulliad.cymru

2 Ebrill 2019

Annwyl John

Yn dilyn fy mhresenoldeb yn y sesiwn dystiolaeth ar 27 Mawrth, roeddwn yn meddwl y byddai'n ddefnyddiol i'r Pwyllgor weld y Gorchymyn Gwasanaeth Carchardai 4650 cyfredol ar Hawliau Pleidleisio Carcharorion. Amgaeaf gopi. Rydym yn deall bod y gorchymyn ar gael yn Saesneg yn unig.

Yn gywir,

Julie James

Julie James AC/AM
Y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol
Minister for Housing and Local Government

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400
Gohebiaeth.Julie.James@llyw.cymru
Correspondence.Julie.James@gov.Wales

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1NA

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

HM PRISON SERVICE

Prison Service Order

ORDER NUMBER 4650

Prisoners' Voting Rights

Date of Issue / Amendment	
29/02/2001	
Amendments can be tracked in the Numerical Index.	
PSI Amendments should be read before and in conjunction with PSO	

INTRODUCTION

Purpose of the Order

1. This Order is being issued to consolidate into one document all instructions on prisoners' voting rights previously contained in Circular Instructions, Advice to Governors, and Prison Service Instructions; and to provide up-to-date guidance following changes introduced by the Representation of the People Act 2000 (the new Act). A list of the instructions to prisons which are now cancelled is at Annex C.

Performance Standards

2. This PSO is not part of the Performance Standards Programme.

Output

3. The Representation of the People Act 2000 (the new Act) takes certain steps to make it easier for eligible prisoners to register to vote, subject to the existing discretion of Electoral Registration Officers. It also extends the deadline for absent voting applications. The categories of prisoner allowed to vote, and the procedures

by which eligible prisoners complete a postal or proxy ballot, remain unchanged by the new Act.

Impact and Resource Assessment

4. 4.1 The greater ease of registration introduced by the new Act may increase the number of eligible prisoners exercising their right to vote and cause a corresponding rise in staff activity when an election or other poll occurs. The main existing duty for staff at election time - the witnessing of declarations of identity completed in the course of a postal ballot - will continue.

4.2 It has not been possible to assess the impact of the new Act on the resources of prisons. This will be determined by the level of interest that prisoners will have in voting and it is not yet known if this will increase. The relevant parts of the new Act deal with removing obstacles to eligible prisoners' registering to vote, particularly those encountered after 6 months or longer spent in custody. It does not include measures to directly encourage more interest in voting by prisoners, so significant changes to voting in prisons might not occur.

Implementation

5. This PSO comes into effect on 16 February 2001, the date upon which Section 5 of the Representation of the People Act 2000 on voting by prisoners comes into effect.

Mandatory Action

6. Governing governors, Directors and Controllers of contracted out establishments must ensure that:

- *this Order is available for staff working with prisoners and in the prison library for use by prisoners who may wish to register to vote, to apply for absent voting or vote in an election*
- *signs on voting rights are displayed in reception and on remand wings*
- *copies of Annex A on registering to vote and Annex B on absent voting, are available to hand to prisoners who express an interest*
- *ballot papers sent to an eligible prisoner whose application for a postal vote has been accepted, are handed unopened to the prisoner, or forwarded unopened if the prisoner has already been released*
- *prisoners' declarations of identity are witnessed and that completed votes are posted back unopened*
- *eligible prisoners who are disabled or who have language, reading or writing difficulties, are assisted with registration and voting, if they request help*

Young prisoners

7. Young prisoners aged 18 and over, who fit into the categories of prisoner listed in paragraph 1.3 of Chapter 1 of the PSO, also have the right to vote. 16 and 17 year

olds held in custody, who fit the categories in paragraph 1.3, may apply to register to vote in anticipation of being able to vote when they reach the age of 18.

Further information

8. Enquiries about the contents of this PSO, or the issues it covers, should be directed to Gabrielle Kann (020 7217 6331) or Bob Daw (020 7217 6682) in Prisoner Administration Group. Also, Electoral Registration Officers, whose details are listed in Annex C, can provide advice and information on voting by prisoners.

Ken Sutton
Director of Resettlement

NOTE FOR ESTABLISHMENT LIAISON OFFICERS
ELOs must record the receipt of the Prison Service Order - **PRISONERS' VOTING RIGHTS** - in their registers as issue **120** as set out below. The PSO must be placed with those sets of orders mandatorily required under Chapter 4 of PSO 0001.

Issue no.	Date	Order no.	Title and/or description	Date entered in set	ELO Signature
120	**29/01/01**	**4650**	**PRISONERS' VOTING RIGHTS**		

CONTENTS

Chapter One: VOTING ELIGIBILITY AND REGISTRATION **Page number**

1.1 Scope 4
1.2 Eligibility to vote 4
1.3 The categories of prisoner who have the right to vote 4
1.4 Registering as an elector and rolling registration 4
1.5 New ways to register to vote 5
1.6 Expiry of registration 5
1.7 Registration by convicted unsentenced prisoners 5
1.8 Mandatory action for Governors on voting by prisoners 5

Chapter Two: EXERCISING THE RIGHT TO VOTE

2.1 Absent voting by post or proxy 6
2.2 Completing postal ballot 6
2.3 Availability of Political Literature 7
2.4 Northern Ireland 7

ANNEX A Format for applications for electoral registration 8

ANNEX B Format for applications for an absent vote 9

ANNEX C List of cancelled CIs, IGs and Prison Service Instructions 10

ANNEX D List of countries in the European Union and the Commonwealth 11

ANNEX E List of Electoral Registration Officers for England and Wales 12

CHAPTER 1 - VOTING ELIGIBILITY AND REGISTRATION

Scope

1.1 This Order covers the procedure for ensuring that eligible prisoners are able to exercise their right to vote in the following elections:

- The United Kingdom Parliament
- Local Government
- The European Parliament
- The Scottish Parliament
- The Welsh Assembly
- National and regional referenda.

Eligibility to vote

1.2

1.2.1 Sentenced prisoners are disqualified from voting (apart from the two categories of sentenced prisoners listed below in paragraph 1.3) by section 3 of the Representation of the People Act 1983, as amended by the Representation of the People Acts 1985 and 2000. This disqualification covers prisoners released on temporary licence (ROTL) and those unlawfully at large.

1.2.2 The Working Party on Electoral Procedures, which examined and reviewed all electoral arrangements after the last general election held in 1997, published its findings on 19 October 1999. They could find no reason to change the existing situation in which convicted prisoners found guilty of a crime serious enough to warrant imprisonment were denied the right to vote for the duration of their imprisonment. Parliament is satisfied that the Representation of the People Act 2000 complies with the Human Rights Act 1998. Long-standing precedent set by the European Court of Human Rights upholds that certain sections of society can be excluded from voting.

The categories of prisoner who have the right to vote

1.3 The right to vote is restricted to the following categories of prisoner:

- Unconvicted prisoners
- Convicted but unsentenced prisoners
- Persons imprisoned for contempt of court and other prisoners classified under Prison Rule 7(3)
- Those serving a term of imprisonment in default of payment of a sum of money, adjudged to be paid on conviction

Registering as an elector and rolling registration

1.4

1.4.1 Eligible prisoners may already be registered to vote at the home address where they would be living, were they not in custody: the routine annual canvass of electors held by Electoral Registration Officers (EROs), requires by law that the

names of all people eligible to vote within every household and resident each year on 15 October, are disclosed.

1.4.2 An eligible prisoner already registered and wishing to vote, who is or expects to be in prison for six months or more, is advised to contact the relevant ERO to check that their registration is still valid. Other eligible prisoners already registered and wishing to vote, generally need take no action until an election is announced and then apply promptly for an absent vote (see Chapter 2 for absent voting instructions).

1.4.3 Eligible prisoners, if they have not already done so, may register to vote at the home address where they would be living, were they not in custody, during the annual voting canvass, on the form sent to households by EROs.

1.4.4 With effect from 16 February 2001, under section 1 of the Representation of the People Act 2000, a system of "rolling registration" will be in place. This means that eligible prisoners can apply to an Electoral Registration Officer (ERO) to register to vote at any time of the year, if they were not registered during the routine annual canvass (see Annex A for the application format). Alternatively, registration forms are available from EROs, as listed at Annex E.
Eligible prisoners should be aware that under the rules on all elections, the general cutoff date for registration applications being received by EROs is mid-month, two months before the month in which an election will be held.

New ways to register to vote

1.5

1.5.1 If they are not able to register at their home address, eligible prisoners may now register in one of two ways introduced by the Representation of the People Act 2000 (except for convicted unsentenced prisoners - see section 1.7 below):

1.5.2 A "declaration of local connection"
Eligible prisoners can register in a constituency where they have lived previously, following a "declaration of local connection". This declaration can be made on the basis of a significant link to a particular locality, which can be demonstrated in various ways, by, for example: relatives or friends stayed with, regular use of a bed and breakfast guesthouse or hostel, or contact with agencies working with the homeless. See Annex A for further information.

1.5.3 The address of the prison establishment
Alternatively, eligible prisoners may give the address of the prison establishment in which they are held, and therefore apply to vote in the constituency where it is situated. Subject to the discretion of Electoral Registration Officers, it will usually be appropriate to use this option if an eligible prisoner has been, or is likely to be, in custody for six months or more, or if an eligible prisoner is unable to make a declaration of local connection.

1.5.4 Further advice

If a prisoner is not sure about which option to use when wanting to register to vote, they should contact an Electoral Registration Officer, as listed at Annex E, for further guidance.

1.5.5 Applications to register to vote
Forms for registering in the ways described are available from Electoral Registration Officers. Alternatively, eligible prisoners can write to Electoral Registration Officers, using the letter format to be found at Annex A.

Expiry of Registration

1.6 Where an eligible prisoner registers via a declaration of local connection, or by using the prison address, the registration will remain in effect for twelve months maximum from the date of registration. At the end of this period the person must make a further application for registration, otherwise their name will be deleted from the register.

Registration by convicted unsentenced prisoners

1.7 Convicted unsentenced prisoners are disqualified both from registering via a declaration of local connection, and from registering using the address of the place of detention. Neither option is appropriate for this class of prisoners, since they are either about to be sentenced, thereby losing their voting eligibility, or released and therefore able to register at their home address.

Mandatory action for Governors on voting by prisoners

1.8 *Governors must ensure that signs, to be obtained from HMP Coldingley, are displayed to advise eligible prisoners of their right to vote. They must have copies of Annex A on registering to vote available, to hand to prisoners who express an interest.*

CHAPTER 2 - EXERCISING THE RIGHT TO VOTE

Absent voting by post or proxy

2.1

2.1.1 An eligible prisoner will be unable to attend a polling station to vote in person, and must therefore, once registered, apply to be an absent voter in order to vote either by post or by an appointed proxy. If an application for a postal vote is then accepted, postal ballot papers will be sent, in the event of a poll, to the address specified in the application. If an application for a proxy vote is accepted, a proxy voter's poll card will be sent to the appointed proxy.

2.1.2 The deadline for postal or proxy votes
An application for absent voting by an eligible prisoner will be made only in respect of a particular election. Such applications should be made as soon as possible after the announcement of an election, to allow time for postal ballot papers to be sent out. In parliamentary and local government elections, applications must be received by Electoral Registration Officers by **5pm**, on the **sixth** working day before the date on which the election will be held.

2.1.3 The absent voting application form
Forms for absent voting are available from Electoral Registration Officers. Alternatively, eligible prisoners can write to Electoral Registration Officers, using the letter format to be found at Annex B.

2.1.4 Prisoners already registered for absent voting
If prisoners have been registered for a postal vote prior to their detention, they can change the address to which the postal ballot papers are sent to that of the place of detention, using a form available from Electoral Registration Officers, or by writing a brief letter. These applications must be received by Electoral Registration Officers by **5pm**, on the **eleventh** working day before the date on which the election will be held.

2.1.5 Mandatory action for Governors on absent voting by prisoners
G*overnors must have copies of Annex B on absent voting available, to hand to prisoners who express an interest.*

Completing a postal ballot

2.2

2.2.1 Action when the postal ballot is received at the prison
Shortly before polling day, an envelope containing ballot papers, and marked in such a way as to be recognisable as a postal ballot, will be sent to each prisoner whose application to vote by post has been accepted. The envelope must be handed unopened to the prisoner to whom it is addressed. If a ballot paper is received for a prisoner who had in the meantime been discharged, it must be forwarded, unopened, to the address given on discharge.

The envelope contains:

- Ballot paper
- Ballot paper envelope (marked “A”)
- Declaration of identity
- Envelope (marked “B”) for returning the ballot paper (sealed in envelope A), and the declaration of identity, to the Returning Officer

2.2.2 Action to complete a valid vote

- The declaration of identity must be signed (or marked) by the prisoner in the presence of a person (a member of staff) known to the prisoner when the envelope is first handed to the voter.
- That witness should then counter-sign the declaration, adding his or her name and the establishment address.

- The prisoner should then complete the ballot paper, seal it in envelope A, then seal this envelope and the declaration of identity in envelope B.
- This should then be posted promptly, to ensure that it reaches the returning officer on or before polling day, as a ballot paper received after close of poll cannot be counted.

2.2.3 The principle of the secret ballot
The principle of the secret ballot does not, in practice, conflict with the requirement to open prisoners’ correspondence: the discretion to open and examine the contents of the incoming envelope containing the ballot paper can be exercised before the secret ballot is completed by the prisoners. The outgoing envelope is addressed to the returning officer, so is unlikely to contain anything apart from the completed ballot.

Availability of political literature

2.3 An eligible prisoner who has made an apparently genuine application for a postal or proxy vote, should be allowed to have election literature and may, on application to the governor, write to candidates’ agents in the relevant constituency, requesting such literature.

Northern Ireland

2.4 Potential voters in Northern Ireland must fulfil an additional requirement of having been resident in Northern Ireland during the whole of the three months up to the date of an application to register. Eligible prisoners held in England and Wales, even if they have lived previously in Northern Ireland, are therefore unlikely to be able to register in Northern Irish constituencies but can apply to vote in a British constituency instead.

ANNEX A

FORMAT FOR APPLICATIONS FOR ELECTORAL REGISTRATION

1. Eligible prisoners who wish to apply to register as electors should write at any time to the appropriate Electoral Registration Officer (See Annex E for the addresses of Electoral Registration Officers in England and Wales). **All** applicants (whether using the **home address**, a **declaration of local connection**, or the **prison address**), should include the following in their letter:

- full name
- date of birth
- a statement that the applicant is a citizen of the U.K., Republic of Ireland, or a named country in the Commonwealth or European Union
- the full address of the prison
- an address, if different from the prison, where correspondence from the Electoral Registration Officer or Returning Officer should be sent, in order to reach the applicant
- the applicant's usual signature or mark
- the date of writing

2. If registering their **home address**, in addition to the information in paragraph 1 above, the applicant should also provide:

- their current home address in the U.K., where they reside when not detained

3. If making a **declaration of local connection**, in addition to the information in paragraph 1 above, the applicant should also provide:

- the address in the UK where they would be residing, if not detained
- or if they cannot give such an address, an address in the UK where they have resided
- a declaration that the information they have given is true

4. An eligible prisoner who wishes to register the **prison address**, in addition to the information in paragraph 1, should also provide:

- a brief statement of the reason why the place of detention (rather than a previous address) is being used as a registration address

5. For further information on registering to vote, contact an Electoral Registration Officer. The rules on registration are in the Representation of the People Act 2000 and Regulations.

ANNEX B

FORMAT FOR APPLICATIONS FOR ABSENT VOTING

1. The eligible prisoner should write to the Electoral Registration Officer (ERO) who accepted their application to register to vote (see Annex A). The absent voting application should be sent as soon as possible after the date of an election has been announced and must be received by EROs no later than **5pm** on the **sixth** working day before the day of the election.

2. **All** applicants for absent voting should include the following in their letter:

- the address at which the applicant is registered to vote
- full name
- the date of the election in which the applicant wishes to vote
- a statement whether the applicant would like to vote by post or proxy (see below for further guidance)
- the applicant's usual signature or mark

3. If voting by **post**, in addition to the information in paragraph 2 above, the applicant should also provide:

- the address to which the ballot paper should be sent (remember that ballot papers will be sent to reach postal voters about seven days before an election, so you may want to give a forwarding address to the prison)

4. If voting by **proxy**, in addition to the information in paragraph 2 above, the applicant should also provide:

- the reason why you cannot attend the polling station yourself (for example, that you will be in prison on that date)
- the full name and address of the person who will attend the polling station for you (remember they should be 18 years old or over)
- if the person you appoint as proxy is a member of your family, give details of how they are related to you (e.g. brother, wife)
- a statement that the proxy named has been consulted and is able and willing to be proxy

5. For further information on absent voting, contact an Electoral Registration Officer. The rules on absent voting are in the Representation of the People Act 2000 and Regulations.

Annex C

Previous Circulars on Prisoners' Voting Rights, now cancelled

Circular Number	Issued	Expired	Subject
PSI 24/2000	30/3/2000	5/5/2000	Local Elections, May 2000
PSI 31/1999	15/4/1999	7/5/1999	Welsh Local and National Assembly Elections, May 1999
PSI 30/1999	15/4/1999	11/6/1999	Local Elections, May 1999, and European Elections June 1999
PSI 68/1997	14/8/1997	31/3/1998	Referendum on a Welsh Assembly, September 1997
PSI 19/1997	3/3/1997	31/3/1998	Local and General Elections, May 1997
IG 22/1994	24/3/1994	28/3/1996	Local Elections, April 1994, and European Elections, May 1994
CI 7/1993	25/3/1993	24/3/1994 (cancelled by IG 22/1994)	Local Elections, May 1993
CI 9/1987	28/3/1987	25/3/1993 (cancelled by CI 7/1993	Local and General Elections, May 1987
CI 43/1983	13/5/1993	28/3/1987 (cancelled by CI 9/1987	General Election, May 1983
CI 5/1979	7/2/1979		Scotland and Wales Referenda, March 1979
CI 26/1975	14/5/1975		EEC Referendum, June 1975
CI 43/1970	1/6/1970		General Election, June 1970

1. COUNTRIES IN THE EUROPEAN UNION

Once registered to vote, nationals of the Republic of Ireland can vote in all elections. Once registered to vote, the nationals of the other European Union countries can vote in all elections, apart from general elections for the U.K. parliament.

Austria	Ireland
Belgium	Italy
Denmark	Luxembourg
Finland	Netherlands
France	Portugal
Germany	Spain
Greece	Sweden

2. COUNTRIES IN THE COMMONWEALTH.

Once registered to vote, nationals of Commonwealth countries can vote in all elections:

Antigua and Barbuda
Australia
The Bahamas
Bangladesh
Barbados
Belize
Botswana
Brunei
Cameroon
Canada
Cyprus
Dominica
Fiji
The Gambia
Ghana
Grenada
Guyana
India
Jamaica
Kenya
Kiribati
Lesotho
Malawi
Malaysia
The Maldives
Malta
Mauritius
Mozambique
Namibia
Nauru
New Zealand
Nigeria
Pakistan
Papua New Guinea
St Christopher and Nevis
St Lucia
St Vincent and the Grenadines
Samoa
Seychelles
Sierra Leone
Singapore
Solomon Islands
South Africa
Sri Lanka
Swaziland
Tanzania
Tonga
Trinidad and Tobago
Tuvalu
Uganda
United Kingdom
Vanuatu
Zambia
Zimbabwe

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg

National Assembly for Wales
Children, Young People and Education Committee

Vaughan Gething AC
Y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol
Llywodraeth Cymru

11 Ebrill 2019

Annwyl Vaughan,

Ymgynghoriad Pwysau Iach: Cymru Iach

Fel y gwyddoch, nododd y **Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg** yn gynharach eleni ein bwriad i drafod strategaeth ddrafft **Pwysau Iach: Cymru Iach** o safbwynt plant a phobl ifanc. Ein nod, wrth wneud y darn byr hwn o waith, oedd sicrhau, ar y cam cynnar hwn o ddatblygu polisi pob oed, y byddai anghenion penodol plant a phobl ifanc yn cael eu diwallu.

Gyda'r **ystadegau diweddaraf** yn dangos bod 26.4 y cant o blant yng Nghymru dros eu pwysau neu'n ordew (o gymharu hyn â 22.4 y cant yn Lloegr a'r Alban), a bod 12 y cant o blant yng Nghymru yn ordew (o gymharu hyn â 9.5 y cant yn Lloegr a 10.1 y cant yn yr Alban), rydym yn cytuno â'ch honiad "*rydym wedi cyrraedd adeg pan mae angen inni weithredu'n uniongyrchol i wella cyfleoedd bywyd y genhedlaeth bresennol a chenedlaethau'r dyfodol*" (Ffynhonnell: Rhagair, Pwysau Iach: Cymru Iach).

Er mwyn llywio ein casgliadau, gwahoddwyd grŵp bach o randdeiliaid perthnasol yn cynrychioli Cynghrair Gordewdra Cymru, Chwaraeon Cymru, Comisiynydd Plant Cymru, ac undebau addysg, i drafodaeth ford gron ar 6 Mawrth 2019. Gwnaethom gyflwyno'r materion a nodwyd fel rhan o'r drafodaeth hon i'r Prif Swyddog Meddygol mewn sesiwn gyhoeddus ar **14 Mawrth 2019.** Hoffem ddiolch i'r rhanddeiliaid a'r Prif Swyddog Meddygol am eu cyfraniad at ein gwaith craffu.

Rydym yn croesawu gwaith Llywodraeth Cymru yn y maes hwn ac yn cydnabod yr ymdrech a wnaed hyd yn hyn i sicrhau bod y strategaeth ddrafft yn trafod materion sy'n ymwneud â phlant a phobl ifanc yn benodol. Atodir i'r llythyr hwn amlinelliad o'r prif faterion rydym yn credu bod angen rhagor o waith arnynt a'n safbwyntiau mewn perthynas â phob un. Rydym yn gobeithio y byddant o ddefnydd i Lywodraeth Cymru wrth ddatblygu ei strategaeth yn y maes hwn, yr ydym yn edrychwn ymlaen at weld y fersiwn derfynol ohoni'n nes ymlaen eleni.

O ystyried natur drawsbynciol y materion a godwyd a'n casgliadau, rwyf wedi anfon copi o'r llythyr hwn at Gadeiryddion y Pwyllgor Iechyd, Gofal Cymdeithasol a Chwaraeon a'r Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau iddynt fod yn ymwybodol ohono.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd, Caerdydd, CF99 1NA
SeneddPPIA@cynulliad.cymru
www.cynulliad.cymru/SeneddPPIA
0300 200 6565

National Assembly for Wales
Cardiff Bay, Cardiff, CF99 1NA
SeneddCYPE@assembly.wales
www.assembly.wales/SeneddCYPE
0300 200 6565

Yn gywir,

Lynne Neagle AC
Cadeirydd

Cc Dr Dai Lloyd AC, Cadeirydd, y Pwyllgor Iechyd, Gofal Cymdeithasol a Chwaraeon
John Griffiths AC, Cadeirydd y Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau

ATODIAD

Ymgynghoriad Pwysau Iach: Cymru Iach: Ymateb y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg

Mae'r ymateb hwn wedi'i strwythuro'n unol â 4 thema allweddol yr ymgynghoriad:

- Arweinyddiaeth a Galluogi Newid;
- Amgylcheddau Iach;
- Lleoliadau Iach;
- Pobl Iach.

Mae'n defnyddio gwybodaeth a gasglwyd yn ystod trafodaeth ford gron anffurfiol y Pwyllgor PPIA â rhanddeiliaid (6 Mawrth 2019) a'r sesiwn dystiolaeth lafar gyhoeddus gyda'r Prif Swyddog Meddygol ar 14 Mawrth 2019.

Yn unol â'n cylch gwaith, mae'r pwyntiau a godwyd yn yr ymateb hwn yn canolbwyntio ar anghenion plant a phobl ifanc.

1. Arweinyddiaeth a Galluogi Newid

Dull gweithredu ac atebolrwydd system gyfan

1.1 Roedd consensws bras yn y trafodaethau a gawsom â rhanddeiliaid a'r Prif Swyddog Meddygol bod angen mynd i'r afael â gorbwysau a gordewdra drwy **ddull gweithredu traws-sector, system gyfan**. Tynnodd rhanddeiliaid sylw at bwysigrwydd **gweithio mewn partneriaeth a chyfathrebu da** i gyflawni hyn.

1.2 Fodd bynnag, rhybuddiodd rhanddeiliaid fod angen gwarchod rhag sefyllfa lle gallai'r strategaeth ddod yn **rôl i bawb, ond yn gyfrifoldeb i neb**. Croesawyd y Bwrdd Gweithredu Cenedlaethol arfaethedig fel modd o fynd i'r afael â'r risg hon, ond nododd rhanddeiliaid ei bod, hyd yn hyn, wedi bod yn her darganfod pwy sy'n cymryd **cyfrifoldeb** cyffredinol am y gwaith. Pwysleisiwyd pwysigrwydd **grymuso rhanddeiliaid lleol i weithio gyda rhaglen genedlaethol** i lunio cefnogaeth sy’n addas i gymunedau lleol.

1.3 Cydnabu'r Prif Swyddog Meddygol bwysigrwydd llywodraethu o ystyried natur drawsbynciol y gwaith hwn, a rôl arweinyddiaeth leol ochr yn ochr â goruchwyliaeth genedlaethol. Ychwanegodd:

> “…only maybe 10 per cent, 15 per cent, possibly 20 per cent of what makes and keeps us healthy as individuals and as communities can be driven through the health system.”[1]

[1] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 51], 14 Mawrth 2019

1.4 Pan ofynnwyd iddo a oedd cymhlethdod y maes hwn yn golygu y dylai'r Bwrdd Gweithredu Cenedlaethol fod yn atebol i'r Prif Weinidog, dywedodd y Prif Swyddog Meddygol y canlynol:

> "Ultimately, the First Minister will be responsible for this and will want to have a strong oversight of this [...] It does cut across all portfolios, and so this is an issue that I have discussed with Cabinet, and that collective ownership is really important, and will be, because it can't just sit in one domain."[2]

1.5 Aeth y Prif Swyddog Meddygol ymlaen i ddweud y byddai angen gweinidogaeth neu sefydliad arweiniol, ac y byddai'n gweld **iechyd yn arwain y gwaith gyda chyfrifoldeb bras ar draws y Llywodraeth**.[3]

Safbwynt y Pwyllgor ar ddull gweithredu ac atebolrwydd system gyfan

Rydym yn cefnogi'r cynnig y dylai'r strategaeth derfynol gael ei harwain gan Fwrdd Gweithredu Cenedlaethol, sy'n atebol i Weinidogion. Dylai cynrychiolaeth ar y Bwrdd ddod o bob maes perthnasol.

Ymhellach, rydym yn cefnogi'r angen am ddigon o hyblygrwydd i arweinwyr lleol addasu'r gefnogaeth er mwyn diwallu anghenion eu cymunedau eu hunain. Mae angen rhagor o eglurder ar sut y bydd Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus yn cael eu dwyn i gyfrif yn hyn o beth.

Rydym yn croesawu cydnabyddiaeth y Prif Swyddog Meddygol o rôl y Prif Weinidog wrth ddarparu arweinyddiaeth ar y mater cymhleth a thrawsbynciol hwn. Rydym yn nodi ei arwydd y bydd y Bwrdd, yn ôl pob tebyg, yn atebol i'r Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol. Mae angen eglurder ynghylch pa ysgogiadau y byddant ar gael i'r Gweinidog Iechyd yn y rôl arweiniol hon er mwyn sicrhau y bydd y camau gweithredu yn y strategaeth ddrafft (er enghraifft mewn perthynas â'r cwricwlwm newydd, neu bolisi cynllunio) yn gyflawnadwy yn hytrach na bod yn ddyheadau.

Ymgysylltu â phlant a phobl ifanc

1.6 Cafwyd cytundeb unfrydol bod **sicrhau y caiff lleisiau plant a phobl ifanc eu clywed** gan y rhai sy'n arwain ac yn galluogi newid yn allweddol. Roedd awgrymiadau ynghylch sut i gyflawni hyn yn amrywio o ymgysylltu â chynghorau ysgol neu ddefnyddio rhwydweithiau presennol (megis cynllun Llysgenhadon Ifanc Chwaraeon Cymru neu gynllun tebyg) i sefydlu grŵp rhanddeiliaid ieuenctid cenedlaethol (fel yr un a sefydlwyd i gefnogi'r Cyd-Grŵp Gorchwyl a Gorffen Gweinidogion ynghylch Cadernid Meddwl).

---

[2] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 54], 14 Mawrth 2019
[3] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 55], 14 Mawrth 2019

1.7 Roedd rhywfaint o bryder **nad oedd y wybodaeth a oedd yn ategu'r ddogfen ymgynghori wedi'i haddasu ddigon yn ôl anghenion plant a phobl ifanc**, ond canmolwyd yr adnoddau a ddatblygwyd ar hyn ar gyfer yr ystafell ddosbarth.

1.8 Rhestrodd y Prif Swyddog Meddygol a Phennaeth Cangen Byw'n Iach ac Egnïol Llywodraeth Cymru y **gwaith a wnaed hyd yn hyn i ymgysylltu â phlant a phobl ifanc yn yr ymgynghoriad**, gan gynnwys: ymweliadau ysgol a grŵp ieuenctid, sesiwn gyda llysgenhadon ieuenctid, argaeledd y fersiwn plant a phobl ifanc o'r ymgynghoriad, a chreu pecyn cymorth i ysgolion.

Safbwynt y Pwyllgor ar ymgysylltu â phlant a phobl ifanc

Mae llwyddiant y strategaeth yn y tymor hwy'n dibynnu ar ei gallu i fynd i'r afael â gorbwysau a gordewdra ymhlith ein plant a'n pobl ifanc. Fel y cyfryw, mae ymgysylltu â phlant a phobl ifanc yn y gwaith i ddatblygu'r strategaeth yn hanfodol. Rydym yn cydnabod y gwaith a wnaed hyd yn hyn i ymgysylltu â phobl ifanc ond rydym yn rhannu safbwynt y Prif Swyddog Meddygol bod lle i wneud mwy bob amser. Dylai Llywodraeth Cymru weithio'n rhagweithiol i nodi cyfleoedd ychwanegol i ymgynghori'n ystyrlon â phlant a phobl ifanc ar ddatblygu a gweithredu'r strategaeth hon.

Targedau

1.9 Cafwyd cefnogaeth gref ymhlith rhanddeiliaid dros **fabwysiadu targed clir o ran gorbwysau a gordewdra ar gyfer Cymru.** Er y cydnabuwyd bod y targedau presennol yn yr Alban a Lloegr, sef haneru gordewdra erbyn 2030, yn annhebygol o gael eu cyrraedd, roedd rhanddeiliaid yn credu y byddai eglurder ynghylch uchelgeisiau Llywodraeth Cymru yn y maes hwn yn **canolbwyntio adnoddau, arweinyddiaeth a chamau gweithredu ar nod cyffredin** ac yn **helpu i werthuso cynnydd ac atebolrwydd amdano**.

1.10 Roedd manteision eraill o fabwysiadu targed clir a nodwyd yn cynnwys yr ysgogiad y gallai ei roi i nodi deinameg newid (h.y. y **pethau allweddol i'w gwneud i fynd i'r afael â'r mater**) a'r effaith y gallai ei chael ar ddangos i'r cyhoedd **sut y dylai'r sefyllfa arferol fod** o ran bwyta'n iach a bod yn egnïol.

1.11 Pan ofynnwyd iddo am bennu targed ar gyfer Cymru, dywedodd y Prif Swyddog Meddygol ei fod yn sicr yn rhywbeth y gallem ei ystyried o ran y strategaeth derfynol.[4] Fodd bynnag, rhybuddiodd fod y targed a fabwysiadwyd yn Lloegr a'r Alban yn fwy o ddyhead na bod yn gyflawnadwy ac, os **ydym yn mynd i ddewis targed yng Nghymru, mae angen i ni**

[4] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 12], 14 Mawrth 2019

gydbwyso'r gallu i gyflawni â'r her.[5] Pwysleisiodd hefyd mai dim ond un o'r adnoddau sydd ar gael oedd y targedau[6] a bod **gwerthusiad cryf** yr un mor bwysig[7].

Safbwynt y Pwyllgor ar dargedau

Rydym yn credu bod yn rhaid i Gymru gael targed uchelgeisiol ar gyfer lleihau gorbwysau a gordewdra. Mae angen hyn er mwyn sicrhau bod digon o adnoddau a ffocws i ysgogi newid. Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn annog Llywodraeth Cymru i fod yn fwy arloesol ac uchelgeisiol wrth fynd i'r afael â heriau iechyd y cyhoedd ac mae'n nodi disgwyliad y bydd Llywodraeth Cymru yn ymrwymo i gerrig milltir i ganolbwyntio ar feysydd (megis gordewdra) lle mae angen cynnydd sylweddol. Mae angen i gynnydd yn erbyn amcanion a fydd yn cymryd nifer o flynyddoedd i'w gwireddu – fel lleihau gordewdra ymhlith plant – gael ei fonitro yn erbyn cerrig milltir.

Buddsoddiad ac adnoddau

1.12 Roedd pwysigrwydd **eglurder mewn perthynas â'r amserlenni a bennwyd i gyflawni'r strategaeth a'r adnoddau a ddyrannwyd iddi'n** fater allweddol a godwyd gan randdeiliaid. Rhybuddiodd rhanddeiliaid y byddai **cynaliadwyedd cynnydd** mewn perygl pe bai buddsoddiadau wedi'u hysgogi mewn gwasanaethau, cyfleusterau neu fentrau'n cael eu gwneud heb gynlluniau ar waith ar gyfer adnoddau yn y tymor hir.

1.13 Roedd cefnogaeth ymhlith rhanddeiliaid am y cyllid a ddyrannwyd i Gymru o ganlyniad i gyflwyno **Ardoll Diwydiant Diodydd Meddal y DU** i'w defnyddio ar dargedu gordewdra ymhlith plant. Fodd bynnag, pwysleisiwyd bod y swm a godwyd o'r ardoll hyd yn hyn yn **llawer is na'r hyn a ddisgwyliwyd yn gychwynnol** oherwydd bod y diwydiant diodydd meddal yn ailfformiwleiddio ei gynhyrchion mewn ymateb i gyflwyno'r ardoll – datblygiad a groesawyd gan randdeiliaid fel arwydd o effaith yr ardoll. Fel y cyfryw, dywedwyd na ellid dibynnu ar yr arian hwn yn unig i ariannu mentrau yn y maes hwn.

1.14 Esboniodd y Prif Swyddog Meddygol na ellid meintioli'r union swm sydd ei angen i gyflawni'r strategaeth nes bod canlyniadau'r ymgynghoriad yn hysbys. Fodd bynnag, dywedodd y trafodwyd **£8 miliwn i £10 miliwn y flwyddyn** fel ffigur bras o ran y swm y gallai fod angen i ni ei fuddsoddi, ond y byddai angen ei dynnu o raglenni presennol.[8]

---

[5] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 10], 14 Mawrth 2019
[6] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 10], 14 Mawrth 2019
[7] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 16], 14 Mawrth 2019
[8] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 18], 14 Mawrth 2019

1.15 Mewn ymateb i'r awgrym y gellid targedu'r cyllid canlyniadol sy'n deillio o'r Ardoll Diodydd Meddal i fynd i'r afael â gordewdra fel mewn rhannau eraill o'r DU, dywedodd y Prif Swyddog Meddygol y canlynol:

> "I'm not personally in favour of hypothecation, I think **I'm more interested in the totality of resource that goes into public health programmes than into marginal resource** [...] I think about the totality of the £7 billion we spend in health and social care and how we can divert and channel some of that towards broad prevention initiatives in general, and towards tackling overweight and obesity in particular.[9]

Safbwynt y Pwyllgor ar fuddsoddiad ac adnoddau

Er gwaethaf ymdrechion i fynd i'r afael â gordewdra ymhlith plant, mae lefelau yng Nghymru yn parhau i fod yn bryderus o uchel, gan nodi bod angen dull gweithredu mwy radical. Os yw awdurdodau lleol a byrddau iechyd yn mynd i ddatblygu gwasanaethau cynaliadwy i atal a lleihau gordewdra ymhlith plant, mae'n rhaid i hyn gael ei gefnogi drwy fuddsoddiad a threfniadau blaenoriaethu gan Lywodraeth Cymru.

Er gwaethaf blynyddoedd o hyrwyddo ffyrdd iach ac egnïol o fyw gan Iechyd Cyhoeddus Cymru, mae lefelau gorbwysau a gordewdra'n codi sy'n awgrymu bod rhaglenni naill ai wedi bod yn aneffeithiol neu fod angen eu cynyddu i gael mwy o effaith.

Os yw Llywodraeth Cymru o ddifrif ynghylch mynd i'r afael â gordewdra ymhlith plant, bydd angen iddi ariannu a chefnogi'n briodol y camau gweithredu y tynnwyd sylw atynt yn ei strategaeth. Rydym yn cefnogi Argymhelliad 20 yn adroddiad *Gweithgarwch corfforol ymhlith plant a phobl ifanc* y Pwyllgor Iechyd, Gofal Cymdeithasol a Chwaraeon sy'n galw ar Lywodraeth Cymru i ailystyried ei safbwynt, ac ailgyfeirio incwm sy'n cael ei greu gan y Diwydiant Diodydd Meddal i ariannu rhaglenni a mentrau sy'n canolbwyntio ar atal neu leihau gordewdra ymhlith plant, fel mewn rhannau eraill o'r DU.

Data ar ordewdra ymhlith plant

1.16 Roedd **cefnogaeth fras dros fabwysiadu ail fesuriad fel rhan o'r Rhaglen Mesur Plant**. Esboniwyd bod cymariaethau rhyngwladol yn awgrymu y gallai fod yn well cymryd yr ail fesuriad ychydig cyn 11 oed (oed presennol yr ail fesuriad yn Lloegr) i gasglu data cyn oed aeddfedrwydd. Fodd bynnag, pwysleisiwyd mai **dim ond os gellid dangos y manteision o wneud hynny y dylid cymryd ail fesuriad**.

1.17 Nododd rhanddeiliaid hefyd y byddai'n fuddiol ehangu'r sail dystiolaeth drwy ddatblygu **mesuriad o weithgarwch corfforol**. Byddai hyn, roeddent yn dadlau, yn rhoi cysylltiad

[9] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 25], 14 Mawrth 2019

rhwng pwysau iach a gweithgarwch iach ac y gallent helpu i nodi rhwystrau a galluogwyr i wneud dewisiadau iach am weithgarwch a maeth.

1.18 Cydnabu'r Prif Swyddog Meddygol y byddai cael ail fesuriad yn helpu o ran cael mwy o wybodaeth, ond esboniodd fod **cyfaddawd bob amser rhwng y gost o gael y wybodaeth honno a gwerth y wybodaeth honno**.[10] Dywedodd fod diffyg dealltwriaeth yng Nghymru o'r adeg pan fo plant yn dechrau mynd dros eu pwysau, felly **gallai ail fesuriad helpu i wella dealltwriaeth** a helpu i gyfeirio mentrau Llywodraeth Cymru.[11]

Safbwynt y Pwyllgor ar ddata ar ordewdra ymhlith plant

Rydym yn cefnogi Argymhelliad 2 yn adroddiad *Gweithgarwch corfforol ymhlith plant a phobl ifanc* y Pwyllgor Iechyd, Gofal Cymdeithasol a Chwaraeon sy'n galw am gynnwys ail fesuriad yn y Rhaglen Mesur Plant. Mae angen rhagor o waith brys i gadarnhau ar ba oedran y byddai fwyaf defnyddiol cymryd yr ail fesuriad hwn.

2. Amgylcheddau iach

Hyrwyddiadau prisiau, arferion cynnig gostyngiadau a gwerthu diodydd egni

2.1 Nododd rhanddeiliaid fod **hysbysebu a hyrwyddo'n ddylanwadwyr hanfodol** wrth fynd i'r afael â gorbwysau a gordewdra ymhlith plant a phobl ifanc. Yn ogystal â hysbysebion teledu, hysbysebion awyr agored a hysbysebion digwyddiadau, pwysleisiwyd rôl bwysig **hysbysebion ar-lein** yng nghyd-destun ymddygiadau a dewisiadau pobl ifanc.

2.2 Cafwyd cefnogaeth unfrydol ymhlith rhanddeiliaid am newid mewn hyrwyddiadau prisiau o fwydydd afiach i fwydydd iach. Roeddent hefyd yn cefnogi arwydd Llywodraeth Cymru yn ei dogfen ymgynghori y byddai'n trafod **llwybrau eraill, gan gynnwys defnyddio pwerau trethu, i geisio dylanwadu ar y diwydiant pe na bai ymdrechion ar lefel y DU i annog ailfformiwleiddio'n symud ymlaen ddigon**.

2.3 Nodwyd bod **diodydd egni'n** broblem benodol o ran pwysau iach ac ymddygiad iach. Roedd rhanddeiliaid yn awyddus i weld deddfwriaeth yn cael ei chyflwyno i **wahardd eu gwerthu i blant dan 16 oed**.

2.4 Nododd y Prif Swyddog Meddygol y **byddai angen cynnal ymgynghoriad manwl cyn deddfu** mewn perthynas â hyrwyddiadau prisiau neu ddiodydd egni, ond cydnabu y gallai camau gweithredu o'r fath fod yn ganlyniad i'r ymgynghoriad hwn. Pwysleisiodd bwysigrwydd **monitro datblygiadau yng ngwledydd eraill y DU** a pharhau i **ddylanwadu ar faterion nad ydynt wedi'u datganoli i Gymru**.

[10] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 71], 14 Mawrth 2019
[11] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 71], 14 Mawrth 2019

Safbwynt y Pwyllgor ar hyrwyddiadau prisiau, arferion cynnig gostyngiadau a gwerthu diodydd egni

Rydym yn credu y dylai Llywodraeth Cymru gymryd camau gweithredu beiddgar ar unwaith lle ceir consensws yn deillio o'r ymgynghoriad hwn i ddeddfu, gan nodi amserlen ar gyfer sut a phryd y bydd yn cyflwyno deddfwriaeth yn y meysydd hyn. Rydym yn annog Llywodraeth Cymru i barhau â'i gwaith i geisio dylanwadu ar Lywodraeth y DU ar faterion perthnasol nad ydynt wedi'u datganoli.

Y system gynllunio

2.5 Roedd **cefnogaeth gref ymhlith rhanddeiliaid i osod cyfyngiadau cynllunio ar safleoedd cludfwyd poeth ger ysgolion.** Galwyd am ganllawiau cynllunio cenedlaethol i'w gwneud yn haws i awdurdodau lleol ddefnyddio'r pwerau sydd ar gael iddynt gyfyngu ar ddatblygiadau o'r fath.

2.6 Nododd y Prif Swyddog Meddygol fod **cynllunio'n faes a oedd yn cael sylw manwl**. Ychwanegodd fod defnyddio'r system gynllunio'n fwy effeithiol yn faes gwaith allweddol, yn enwedig o ran nodi lle y gellid defnyddio'r pwerau presennol yn well mewn awdurdodau lleol. Tynnodd y Prif Swyddog Meddygol sylw at bwysigrwydd defnyddio asesiadau effaith iechyd i lywio penderfyniadau.

2.7 Yn ystod datganiad y Gweinidog ar y strategaeth ddrafft, gofynnwyd iddo beth y gellid ei wneud i gyfyngu ar nifer y safleoedd bwyd brys ger ysgolion. Ymatebodd y Gweinidog drwy ddweud y canlynol:

> "... barn y mwyafrif yw nad oes gennym ni'r pwerau i ystyriaethau iechyd y cyhoedd fod yn ddyfais gynllunio ddilys, felly nid oes modd cyfyngu ar nifer y siopau bwyd cyflym o gwmpas ysgolion, canolfannau hamdden neu ardaloedd eraill. Credaf fod hynny'n broblem. Mae'n faes lle cafwyd dadl rhwng Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU yn ystod hynt y Ddeddf Cymru ddiwethaf, ynghylch pwerau a gedwir yn fwriadol gan Lywodraeth y DU. Rwy'n credu y gallem wneud llawer mwy o gynnydd pe gellid ystyried hynny yn ystyriaeth gynllunio ddilys, ac rwy'n credu y byddem ni i gyd mewn sefyllfa lawer gwell. Ond eto nid yw hynny'n golygu, pan fyddwn yn ystyried cynllunio amgylcheddau iach i fanteisio ar yr hyn sydd gennym ni, na fyddem ni'n gallu gwneud mwy eisoes yn y ffordd yr ydym yn cyflenwi gwasanaethau ac yn y ffordd yr ydym yn cynllunio datblygiadau newydd."[12]

[12] Y Cyfarfod Llawn, Cofnod y Trafodion, [paragraff 294], 29 Ionawr 2019

Safbwynt y Pwyllgor ar y system gynllunio

Rydym yn credu y dylai Llywodraeth Cymru ystyried y canlynol:

- yn amodol ar ganlyniadau'r ymgynghoriad hwn, cyhoeddi canllawiau cynllunio cenedlaethol clir i awdurdodau lleol sy'n amlinellu ei disgwyliadau mewn perthynas â defnyddio'r pwerau cynllunio presennol i atal datblygiadau mewn lleoedd a allai waethygu gorbwysau a gordewdra yn ystod plentyndod (e.e. safleoedd cludfwyd poeth ger ysgolion);

- yn amodol ar ganlyniadau'r ymgynghoriad diweddar ar gynigion i gysoni a symleiddio'r Gorchymyn Dosbarthiadau Defnydd a *Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Datblygu Cyffredinol a Ganiateir) 1995 (fel y'i diwygiwyd),* creu "dosbarth defnydd"[13] newydd ar gyfer safleoedd cludfwyd poeth yn unig fel y byddai angen caniatâd cynllunio i'w newid o gaffi neu fwyty i safle cludfwyd poeth;

- trafod yr opsiynau sydd ar gael i alluogi ysgolion i wahardd disgyblion rhag gadael y safle yn ystod y diwrnod ysgol, gan atal mynediad i safleoedd cludfwyd poeth (gan gynnwys darparwyr teithiol).

Rydym yn gofyn i Lywodraeth Cymru nodi mwy o fanylion am y pryderon a godwyd am gyfyngiadau pwerau Cynulliad Cenedlaethol Cymru i ddefnyddio ystyriaethau iechyd y cyhoedd fel sail i ddylanwadu ar bolisi a phenderfyniadau cynllunio, ac egluro'r sefyllfa gynllunio mewn perthynas â darparwyr bwyd teithiol.

Seilwaith chwaraeon cymunedol a theithio llesol

2.8 Tynnodd rhanddeiliaid sylw at yr angen i **alluogi cyfleusterau chwaraeon ysgol i gael eu defnyddio ar gyfer y gymuned**. Er bod dyheadau cryf mewn perthynas â seilwaith ysgolion yr 21ain ganrif, nodwyd bod hyn yn ddiffygiol mewn perthynas â mannau gweithgarwch corfforol. Fodd bynnag, pwysleisiwyd bod angen darparu adnoddau i drefnu defnydd cymunedol ac na ddylai hyn fod yn faich i ysgolion eu hunain ei reoli.

[13] Ar hyn o bryd, mae angen caniatâd cynllunio yn Lloegr ond nid yng Nghymru i newid defnydd o gaffi neu fwyty i safle cludfwyd poeth. Yng Nghymru, ystyrir "Bwyd a Diod" yn un "dosbarth defnydd" (o'r enw Dosbarth A3). Mae hyn yn cynnwys bwytai a chaffis, sefydliadau yfed a safleoedd cludfwyd poeth. Felly, ni fyddai angen caniatâd cynllunio gan yr awdurdod cynllunio lleol ar safle sydd â defnydd Dosbarth A3 ar hyn o bryd i'w newid o gaffi neu fwyty i safle cludfwyd poeth. Yn Lloegr, mae Dosbarth A3 Bwyd a diod wedi'i rannu rhwng A3 (Bwytai a chaffis), A4 (Sefydliadau yfed), ac A5 (Safleoedd cludfwyd poeth). Daeth y newid hwn i rym ar 21 Ebrill 2005 ac mae angen caniatâd cynllunio ar gyfer unrhyw newid rhyngddynt.

2.9 Nododd rhanddeiliaid hefyd, yn achos ysgolion cynradd, nad yw **rhaglen ysgolion yr 21ain ganrif** yn gofyn bod gan ysgolion gyfleusterau newid, gan gyfyngu ar y defnydd ehangach o'r mannau hyn ar gyfer y gymuned. Roeddent yn galw i'r rheoliadau perthnasol gael eu hailystyried yn hyn o beth.

2.10 Codwyd **teithio llesol** hefyd, gyda rhanddeiliaid yn pwysleisio pwysigrwydd llwybrau cerdded diogel i gerddwyr a llwybrau beicio, yn enwedig ger llwybrau i ysgolion neu ar hyd-ddynt. Fodd bynnag, cydnabuwyd ei bod yn haws gweithredu hyn mewn perthynas ag adeiladau a datblygiadau newydd yn hytrach na rhai presennol.

2.11 Dywedodd y Prif Swyddog Meddygol fod seilwaith chwaraeon cymunedol yn faes â photensial mawr, ond pwysleisiodd bwysigrwydd **cynnwys ystyriaethau iechyd mewn datblygiadau ar draws y sector cyhoeddus**.[14] Roedd yn argymell y dylid defnyddio **asesiadau effaith iechyd** yn fwy.

Safbwynt y Pwyllgor ar y seilwaith chwaraeon cymunedol a theithio llesol

Rydym yn cefnogi Argymhelliad 6 yn adroddiad y Pwyllgor Iechyd, Gofal Cymdeithasol a Chwaraeon ar weithgarwch corfforol plant a phobl ifanc sy'n galw am raglen fuddsoddi mewn cyfleusterau gweithgarwch corfforol i ysgolion presennol nad ydynt yn rhan o fenter Ysgolion yr 21ain Ganrif.

Rydym yn credu y dylai Llywodraeth Cymru edrych eto ar y canlynol:

- cyfeiriad canllawiau Ysgolion yr 21ain Ganrif at ofynion statudol sy'n ymwneud ag adeiladau ysgol y cyfeirir atynt (Rheoliad 3 (7) o Reoliadau Addysg (Mangreoedd Ysgol) 1999). Mae hyn yn nodi bod yn rhaid darparu lle newid sy'n cynnwys cawodydd i ddisgyblion sydd wedi cyrraedd 11 oed ac sy'n cael addysg gorfforol ac y bydd lle ar gael yn rhwydd o dir yr ysgol ac o unrhyw le a ddarperir ar gyfer addysg gorfforol yn adeiladau'r ysgol, sy'n golygu nad oes rhaid i ysgolion cynradd Ysgolion yr 21ain Ganrif fod â chyfleusterau newid, gan gyfyngu ar eu defnydd i'r gymuned;

- yr hyn y mae angen iddo newid mewn perthynas â deddfwriaeth teithio llesol o ystyried bod gwaith craffu ar ôl deddfu diweddar ar Ddeddf Teithio Llesol (Cymru) 2013[15] wedi dangos bod cyfraddau teithio llesol wedi aros yn sefydlog, a bod cyfraddau cerdded i'r ysgol wedi gostwng mewn gwirionedd;

[14] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 82], 14 Mawrth 2019
[15] Pwyllgor yr Economi, Seilwaith a Sgiliau, **Gwaith Craffu ar ôl Deddfu ar Ddeddf Teithio Llesol (Cymru) 2013**, Mehefin 2018.

- y gellir annog defnyddio asesiadau effaith iechyd yn fwy cyffredin ar draws datblygiadau a allai gynnig mannau gweithgarwch corfforol neu fwy o opsiynau teithio llesol.

3. Lleoliadau iach

Y blynyddoedd dan oed ysgol a'r blynyddoedd cynnar

3.1 Roedd pwysigrwydd ymyrryd ac atal yn gynnar yn thema allweddol ymhlith rhanddeiliaid, gyda rhai'n dweud eu bod eisoes ar ei hôl hi erbyn i blant ddechrau ddod i'r ysgol. Pwysleisiwyd bod dewisiadau am fwyd a gweithgarwch yn cael eu diffinio erbyn i'r plant gyrraedd pedair blwydd oed, ac y **dylid darparu cefnogaeth cyn gynted â phosibl**.

3.2 Codwyd pryderon ynghylch cymarebau staff â disgyblion yn y **Cyfnod Sylfaen** a'r effaith y gallai hyn ei chael ar ddull seiliedig ar chwarae'r polisi. Dywedodd Cymdeithas Genedlaethol y Prifathrawon y canlynol:

> "Early years is absolutely critical for the success of the strategy. School funding, and performance measures have potentially diluted the impact of the Foundation Phase e.g. staff / pupil ratio reductions and a less play-based approach than the original policy – this needs to be addressed."[16]

3.3 Esboniodd y Prif Swyddog Meddygol nad oedd yn addysgwr ac nad oedd cymarebau staffio mewn ysgolion yn faes y gofynnwyd iddo ei ystyried. Fodd bynnag, mewn perthynas â'r blynyddoedd cynnar, aeth ymlaen i ddweud y canlynol:

> "… habits are developed early in life. That's in the preschool; it's also in the home of course, and then later in the school. So, we do need to look at all of those as settings and are there more things we can do within those settings to drive healthier behaviours."[17]

Safbwynt y Pwyllgor ar y blynyddoedd dan oed ysgol a'r blynyddoedd cynnar

Rydym yn credu y bydd angen mwy o bwyslais yn y strategaeth derfynol ar y blynyddoedd dan oed ysgol a'r blynyddoedd cynnar. Mae'r strategaeth ddrafft yn nodi'r mentrau presennol a phethau sydd eisoes yn cael eu gwneud. O ystyried y ffigurau sy'n ymwneud â gordewdra ymhlith plant, gellir dadlau nad yw'r mentrau hyn wedi cael yr effaith lawn sydd ei hangen a bod angen gwneud mwy o waith i ddatblygu dulliau gweithredu newydd.

---

[16] Gwybodaeth a roddwyd gan Gymdeithas Genedlaethol y Prifathrawon i lywio trafodaeth ford gron y Pwyllgor ar 6 Mawrth 2019
[17] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 90], 14 Mawrth 2019

Addysg gorfforol mewn ysgolion a'r cwricwlwm newydd

3.4 Croesawodd y rhan fwyaf o randdeiliaid ddatblygu'r **maes dysgu a phrofiad iechyd a llesiant yn y cwricwlwm newydd**, er bod rhywfaint o bryder ei bod yn anodd gwneud sylwadau gan nad yw'r manylion ar gael eto.

3.5 Roedd gwahaniaeth barn ymhlith y rhanddeiliaid ynghylch a ddylid cyflwyno **canllawiau statudol ar addysg gorfforol egnïol** i ysgolion yng Nghymru.

3.6 Dadleuodd cynrychiolwyr addysg y byddai unrhyw ofyniad i gyflwyno un maes yn lleihau'r ddarpariaeth mewn un arall. Roeddent yn teimlo y byddai cyflwyno gofyniad statudol i gyflwyno dwy awr o Addysg Gorfforol yr wythnos yn digio disgyblion a rhieni ac yn wrthgynhyrchiol. Roeddent hefyd yn gofyn sut y byddai hyn yn cyd-fynd â hyblygrwydd arfaethedig y cwricwlwm newydd.

3.7 Roedd cynrychiolwyr Chwaraeon Cymru yn argymell cyflwyno gofyniad statudol ar y sail na fyddai'n flaenoriaeth ac na fyddai gweithgarwch corfforol yn cael ei fesur oni bai ei fod yn statudol. Roeddent hefyd yn galw am fwy o **hyfforddiant athrawon ar addysg gorfforol**, yn enwedig mewn ysgolion cynradd.

3.8 Dywedodd y Prif Swyddog Meddygol, gan nad oes digon o blant yng Nghymru yn gorfforol egnïol, fod **ymgorffori gweithgarwch corfforol yn gynnar yn yr ysgol gynradd yn bwysig iawn**. Cydnabu fod angen gwneud mwy i werthuso'r mentrau presennol a chyflwyno cynlluniau llwyddiannus ar ôl eu nodi. Cydnabu hefyd fod **angen trosi'r data a gasglwyd ar weithgarwch corfforol yn rhaglenni sy'n cynyddu gweithgarwch corfforol yn llwyddiannus**, gan esbonio bod arnom angen dull gweithredu poblogaeth o ran sbarduno gweithgarwch corfforol.[18]

3.9 Mewn perthynas â chanllawiau statudol i ysgolion ar addysg gweithgarwch corfforol, dywedodd y Prif Swyddog Meddygol y canlynol:

> "I'd look to the consultation as to whether there was an appetite for any kind of guidance. It may well be that that is something that could be considered. "[19]

3.10 Pan ofynnwyd iddo sut y mae'r strategaeth ddrafft yn cyd-fynd â rhaglen diwygio'r cwricwlwm – yn benodol a ddylai'r cwricwlwm newydd fod yn argyhoeddiadol ac yn ddylanwadol o ran gweithgarwch corfforol neu osod rhwymedigaethau ar arweinwyr ysgol –

[18] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 116], 14 Mawrth 2019
[19] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 118], 14 Mawrth 2019

dywedodd y Prif Swyddog Meddygol y byddai'n rhoi sylw i'r pwynt ac yn edrych arno'n fanylach.[20]

Safbwynt y Pwyllgor ar addysg gorfforol mewn ysgolion a'r cwricwlwm newydd

Rydym yn credu y bydd angen mwy o eglurder ar sut y bydd y strategaeth derfynol yn dylanwadu a/neu'n rhyngweithio â datblygu'r cwricwlwm newydd, yn benodol y maes dysgu a phrofiad iechyd a llesiant.

Hyrwyddo ymddygiadau iach

3.11 Roedd rhanddeiliaid yn cefnogi'r bwriad i fanteisio i'r eithaf ar gyfleoedd i ddisgyblion ysgol fabwysiadu ymddygiadau iach. Pwysleisiwyd pwysigrwydd galluogi plant a phobl ifanc i ddysgu am faeth da a **bwyta mwy o ffrwythau a llysiau**. Awgrymodd rhai y gallai ffrwythau am ddim yn yr ysgol helpu i annog dewisiadau bwyd gwell yn ystod amser egwyl.

3.12 Mewn perthynas â **Rheoliadau Bwyta'n Iach mewn Ysgolion (Cymru) 2013**, nid oedd rhanddeiliaid yn teimlo bod angen gwaith sylweddol, ond bod angen mwy o waith monitro ynghylch i ba raddau y gallai ysgolion gydymffurfio â hwy.

3.13 Dywedodd Pennaeth Cangen Byw'n Iach ac Egnïol Llywodraeth Cymru fod gwaith ar droed i ystyried diweddaru'r Rheoliadau mewn perthynas â chanllawiau cynnwys siwgr. Ychwanegodd fod angen gofal i osgoi canlyniadau anfwriadol gan gynnwys, er enghraifft, newidiadau a fyddai'n golygu bod mwy o blant yn dewis pecynnau cinio a allai fod â llai o werth maethol.

Safbwynt y Pwyllgor ar hyrwyddo ymddygiadau iach

Rydym yn credu y bydd angen mwy o eglurder ar faint o ffrwythau a llysiau yr argymhellir y dylid eu bwyta, a pha gamau gweithredu a gymerir i gynyddu cyfran y plant a phobl ifanc sy'n bwyta ffrwythau a llysiau. Mae angen i hyn ystyried anghenion cymunedau mwy difreintiedig, a dysgu o fentrau blaenorol. Byddai mwy o fanylion am sut y caiff plant a phobl ifanc eu hannog i fwyta bwyd iachach a chael deiet mwy amrywiol hefyd yn cael eu croesawu. Dylai'r cynllun terfynol hefyd nodi amserlen ar gyfer diweddaru rheoliadau bwyta'n iach mewn ysgolion

4. Pobl iach

Llwybr gordewdra clinigol

4.1 Roedd neges gref gan randdeiliaid bod **angen adolygu'r llwybr gordewdra clinigol yn gyflym ac fel mater o flaenoriaeth**. Tynnwyd sylw at y diffyg adnoddau a gwasanaethau

[20] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 93], 14 Mawrth 2019

cefnogaeth, a galwyd am amserlen glir, arwydd o adnoddau, a phenderfyniad ar yr isafswm lefelau gwasanaeth.

4.2 Awgrymwyd bod angen **gwasanaeth amlddisgyblaethol** lle y gallai plant a phobl ifanc sydd eisoes dros eu pwysau gael gafael ar ystod o glinigwyr arbenigol, gan gynnwys seicolegwyr a deietegwyr. Awgrymwyd bod hyn yn tanseilio'r dull gweithredu "**gwneud i bob cyswllt gyfrif**", gan fod gweithwyr proffesiynol yn pryderu am grybwyll pynciau pan oeddent yn ymwybodol o ddiffyg gwasanaethau cefnogaeth y gellid cyfeirio plentyn neu berson ifanc atynt.

4.3 Cydnabu'r Prif Swyddog Meddygol fod angen diweddaru'r llwybr o ran gwybodaeth a phrofiadau presennol. Aeth ymlaen i ddweud y canlynol:

> "We've challenged Public Health Wales; we've asked Public Health Wales to undertake a review of that pathway, and they are going through that process now."[21]

4.4 Dywedodd Pennaeth Cangen Byw'n Iach ac Egnïol Llywodraeth Cymru y **byddai'r llwybr yn cael ei adolygu erbyn hydref 2019** I lywio'r strategaeth derfynol sydd i'w chyhoeddi ym mis Hydref 2019.

4.5 O ran cefnogi plant sydd dros eu pwysau'n sylweddol, dywedodd y Prif Swyddog Meddygol y canlynol:

> "I don't think we have enough in the way of targeted support to be able to support those [very overweight children]. There are programmes available, but they're perhaps not universally provided. So, I think there's something about looking at our whole pathway, mapping out what the current evidence now shows us is needed, and then thinking about what is our provision in Wales and what do we need to do to bring that up to the level of the places that are the best."[22]

Safbwynt y Pwyllgor ar y llwybr gordewdra clinigol

Er ein bod yn croesawu ffocws y strategaeth ddrafft ar genedlaethau'r dyfodol, rydym yn cydnabod ac yn pwysleisio pwysigrwydd darparu cefnogaeth i'r plant a'r bobl ifanc sydd eisoes dros eu pwysau neu'n ordew. Dylai'r gefnogaeth hon ddiwallu anghenion meddyliol a chorfforol ein plant a'n pobl ifanc. Nododd adroddiad 2014 y Pwyllgor a'n rhagflaenodd ar ordewdra ymhlith plant fwlch sylweddol yn narpariaeth gwasanaethau cefnogaeth a thriniaeth i blant a

[21] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 138], 14 Mawrth 2018
[22] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraff 141], 14 Mawrth 2018

phobl ifanc ac rydym yn pryderu am adroddiadau rhanddeiliaid nad oes llawer o welliant. Mae angen mynd i'r afael â hyn fel mater o frys.

Mae angen mwy o fanylion ar y camau gweithredu a gymerir i sicrhau bod llwybr a gwasanaethau effeithiol ar waith i blant a phobl ifanc y mae gorbwysau a gordewdra eisoes yn effeithio arnynt.

Rydym hefyd yn bryderus iawn nad yw'r amserlenni a amlinellwyd gan y Prif Swyddog Meddygol a swyddogion yn gadael fawr ddim amser i ganlyniadau'r adolygiad o'r llwybr lywio'r strategaeth derfynol mewn modd ystyrlon.

Anghydraddoldebau iechyd a chefnogaeth i deuluoedd sydd ar incwm isel

4.6 Mynegodd rhanddeiliaid rai pryderon ynghylch i ba raddau y mae'r ymgynghoriad yn mynd i'r afael â **heriau i deuluoedd sydd ar incwm isel**. Roedd y ffaith bod gorbwysau a gordewdra yn fwy cyffredin ymhlith y rhai mewn cymunedau mwy difreintiedig yn economaidd-gymdeithasol hefyd yn destun pryder. Awgrymwyd y gellid gwneud mwy o waith segmentu i ddeall y materion cymdeithasol, diwylliannol, amgylcheddol y bydd grwpiau gwahanol yn eu hwynebu.

4.7 Dywedodd y Prif Swyddog Meddygol y canlynol:

> "There is something about the affordability of good-quality healthy food that we need to think about. We do need to think in broad terms—broader terms than just obesity, but we do need to think in broad terms—about how we create a society where families have the wherewithal to lead healthy lives, and that gets you to really important questions about the minimum wage and income poverty.
>
> There's no doubt in my mind—I'm a public health professional—and there's no doubt in my mind that economic success and health success go hand in hand. So, you speak to a very deep question there. In terms of what we can do through this particular consultation, there are some things in there about providing better access, but without tackling some of those deeper determinants of health, their impact will necessarily be limited."[23]

Safbwynt y Pwyllgor ar anghydraddoldebau iechyd a chefnogaeth i deuluoedd sydd ar incwm isel

Er bod anghydraddoldebau iechyd yn cael eu crybwyll, mae diffyg tystiolaeth bod Llywodraeth Cymru yn cymryd camau gweithredu beiddgar i fynd i'r afael â hwy drwy'r strategaeth ddrafft

[23] Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg, Cofnod y Trafodion [paragraffau 147-148], 14 Mawrth 2019

hon. Nid ydym yn argyhoeddedig y bydd y camau gweithredu arfaethedig, fel y maent wedi'u drafftio ar hyn o bryd, yn ddigonol i fynd i'r afael â'r anghydraddoldebau iechyd difrifol sy'n gysylltiedig â gordewdra ymhlith plant. Rydym yn annog Llywodraeth Cymru i drafod hyn yn fanylach a mynd i'r afael â'r pryderon a godwyd cyn cyhoeddi'r strategaeth derfynol.